

BŐHM ANTAL:

A HELYI HATALOM ÉS A LAKOSSÁGI RÉSZVÉTEL ESÉLYEI

Mostanában egyre több szó esik a lakossági részvételről, mint ami fontos szerepet játszik egy-egy település lakópolgárainak közérzetében, s ennél fogva megbecsülendő, fejlesztendő dimenziója a helyi társadalom mindennapi életének. Nem kevésbé fontos azonban az a kérdés sem, hogy e részvételnek milyen feltételrendszere alakult ki településeink hatalmi szerkezetében, milyen szabályok, garanciák, s milyen lakossági igények motiválják működését. E kérdések megválaszolásához ismételten meg kell vizsgálnunk a helyi hatalom mechanizmusait, szerveződési módjait, gazdasági és társadalmi körülményeit, mindenekelőtt azt, hol, milyen összefüggés-rendszerben kell keresnünk a helyi hatalmat. (Azért ismétellem, mert néhányszor már vizsgáltuk, pontosabban e kérdések a helyi társadalom problémáival foglalkozó kutatócsoportunk vitáiban kezdetűl fogva jelen vannak. Ezzel kapcsolatban talán elegendő Gombár Csaba: A helyi hatalom hermenetika, valamint Pál László: Kísérlet a helyi hatalom dimenziójának megragadására című tanulmányára hivatkozni. Helyi társadalom I–II. Társadalomtudományi Intézet.)

I. A helyi hatalom „koordinátái”

Jelen esetben tehát nem a helyi hatalom funkcióira és funkcionálására koncentrálunk, hanem arra, hogy a társadalomszerkezet hatalmi mechanizmusában *hol, s milyen súlypontok* körül szerveződik és működik, azaz milyen területen helyezhető el. (Természetesen ennél nem kevésbé fontos az sem, hogy miben áll a helyi hatalom — mindez azonban meghaladja e tanulmány kereteit.)

Amennyiben szemantikusan ábrázoljuk, a helyi hatalom érvényesülésének tere — nézetem szerint — egy olyan koordináta-rendszerben helyezkedik el, amelynek tengelyei: a *centrum* és a *lokálitás*, illetve a *munkahely* és a *lakóhely*. Mellesleg ez a mozgástér egybeesik mindennapi életünk szerveződési kereteivel is. Ez a rendszer — első ránézésre is felismerhetően — idők során erősen deformálódott, s napjainkra működésében a centrumnak és a munkahelynek a túlsúlya vált meghatározóvá. E túlsúly természetesen mindkét esetben évszázados tradíciókra vezethető vissza.

A *centrum* és a *lokálitás* viszonylatában az állam túlnyomó hatalmát az abszolút monarchia kialakulásának körülményeiből és idejéből származtathatjuk, ugyanis lényegében ekkor „határolódott” el az állam az egyénektől és a lokális közösségektől végérvényesen. E folyamat felismerési és átélési módjáról SZEKFŰ GYULA így ír:

„Száz esztendővel ezelőtt csak a legélesebb elmével bírók sejtették meg azt, amit ma minden ember tud és saját magán napról napra, sőt a nap minden órájában újra tapasztalni kénytelen, azt, hogy a politikának igazában csak egyetlen nagy problémája van: az állam elhatárolása az egyéntől és az egyénekből álló társadalomtól.” (SZEKFŰ GY. 1983. 35. p.)

A polgári társadalomfejlődés, a demokratikus állameszmény és intézményrendszer jelenthetett csak alternatívát az abszolút monarchiával szemben. A társadalomfejlődésnek ez a vonala azonban a magyar és általában a kelet-európai térség társadalmi számára az ismert okok következtében nem realizálódott, a polgári fejlődés retardált maradt, a polgári társadalom és a politikai állam kapcsolatában nem alakult ki a nyugat-európai fejlődésnek megfelelő demokratikus intézményrendszer; etatizmus és erős centralizmus jellemezte a társadalmi létet. Következésképpen hiányzott a társadalom életéből – többek közt – a társadalomszervező hatású egyesületi tevékenység, „sem a vezető réteg, sem pedig a falusi nép nem rendelkezett életképes szervezetekkel, a lakosság tökéletesen atomizálva volt, s e szervesen és szervezetlen tömeg fölé borult egyetlen védőponyván gyanánt az államhatalom. S amikor ezt a ponyvát egy pillanatra elfűtta a történelem szele, a nemzet ott állott védtelenül a zimankóban.” (SZEKFŰ GY. 1983, 28. p.)

Természetesen nemcsak a nemzeti létet, hanem az egyéni magatartás lehetőségeit és formáit is meghatározta ez a hatalmi szerkezet. TÁRKÁNY SZŰCS ERNŐ a jogi népszokásokat vizsgálva igen szemléletes ábrán mutatja be, ahogy a XVIII. századtól az 1940-es évekig milyen mértékben kerültek előtérbe az állami szabályok, s szorultak vissza a hagyományok, lokális előírások, szokások, s miként befolyásolták e változások az egyén jogtudatát. (TÁRKÁNY SZŰCS E. 1981. 40. p.) „Amikor pedig az állami szabályok hatékonyvá válása, térnyerése a hagyományos megoldásokat háttérbe szorította, a társadalmi szinten sűrűsödő feszültségek az affinitás törvényei szerint újabb, most már domináló variánsok megszűnését érték el. A szokás tehát nemcsak alkalmazkodást, hanem újítást is jelenthetett, régi és új pedig sokáig társadalmi feszültségeket rejtő módon állhatott szemben egymással.” (TÁRKÁNY SZŰCS E. 1981, 38. p.) Ezek a jogi népszokások pedig mégiscsak működtek, igaz, nem az állam engedélyével, hanem attól elkülönülten, mert a „társadalom különböző, kisebb-nagyobb csoportjai belső autonómiájuknál fogva, életviszonyaik rendezésére alkalmasabbnak találták, mint az állami, egyházi vagy egykor a földesúri előírásokat.” (TÁRKÁNY SZŰCS E. 1981, 42. p.)

A *lakóhely-munkahely* viszonylatában a lakóhely elsődlegessége tehát tradicionális, ez határozta meg a személyek társadalmi helyzetét, státusát, tevékenységi körét, s végső soron társadalmi lehetőségeit, esélyeit is. „Mindenki lakott valahol, tartozott valamilyen településhez, és ennek jogállása, a rá meghatározott vagy az általa megállapított szabályok, az emberek közötti konfliktusok feloldására vonatkozó eljárási és rendező elvek, a kötelezettségek (adó, úrbéri szolgáltatások, katonai terhek stb.) kihatottak a kötelekébe tartozó személyekre is. A lakóhelyhez való tartozás folytán elvárták a személytől a köteleességek teljesítését, a szokások megtartását, a szolidaritást jobban-rosszban.” TÁRKÁNY SZŰCS E. 1981, 51. p.) Közösségi illetőségét a lakóhelyi kötöttségeit csak a lakóhely feladásával, a lakóheiytől való elszakadással változtathatta meg az adott személy (például a szökött jobbágyok).

A polgári fejlődés, az ipar és az urbanizáció tömegessé tette a kiszakadás lehetőségeit, egyben átrendezte a lakóhely és a munkahely tradicionális kapcsolatát azzal, hogy *mindinkább a munkahelyi feltételeknek rendelte alá az egyént, a munkavállalót*. Különösen a mezőgazdaságból kiszoruló, városokba menekülő nincstelének, agrárproletároknak, alkalmi munkásoknak kerültek abba a helyzetbe, amelynek *egyetlen dimenziójává a megélhetés és a fennmaradás vált*. Az iparosodás és az urbanizáció – bár megkésett és ellentmondásosan – Kelet-Európában is megindult a XIX. század második felében, s nyomában a „rural exodus”. A folyamat nagyságára jellemző, hogy a főváros lakossága

1880–1890	között	135.000 fővel
1890–1900		301.000
1900–1910		251.000
1910–1920		122.000
1920–1930		210.000
1930–1941		270.000 fővel gyarapodott, s a gyarapodás tekintélyes arányát a beköltözők, falvakról elvándorlók alkották.

(RÁNKI GY. 1983. pp. 257–258.) A lakóhely tradíciói, a kötöttséget és a személy életét szabályozó szokások, magatartási módok, értékek helyébe a munkahely és a munkaszerzés kényszere, kötöttsége egyszersmind értéke lépett nagy tömegek számára. A munkához jutás korlátozottsága, a periodikusan fölerősödő munkanélküliség pedig még inkább megnövelte a munkahely szerepét a lakóhely rovására.

A centrum és a munkahely túlsúlya tehát a magyar társadalom fejlődésében évszázados hagyományokra tekinthet vissza. A helyi hatalom működése szempontjából e markáns tényeken kívül még azt is figyelembe kell vennünk, hogy mindez egybeesett a *politikai elméletben és gyakorlatban, valamint az irányítás minden szintjén megnyilvánuló paternalista rendszer kiépülésével*. Ami a hatalmi vonatkozásait illeti, a paternalista hagyományok is mélyen visszanyúlnak a rendi társadalomba. Már a centralisták fölfigyeltek a földesúr „atyáskodó pártfogására” és patriarchális uralmára. (SZEKFŰ Gy. 1983, 18. p.) A „várurak” uralma ennél fogva könnyen vált behelyettesíthetővé a későbbiekben a „gyárurak uralmával” – a szójáték szintén Szekfűtől származik. (i.m. 25.) – miközben az uralom jelzői (jóságos, gondoskodó, atyai) változatlanok maradhattak. Mindezt az egyes üzemek, gyárak szociális juttatásai, kedvezményei természetesen még inkább fölerősítették. A magyar gyáripar szervezeti fölépítését, belső hierarchiáját, a privilégiumok juttatását, a hatalmi funkciók és hatáskörök „leosztását” a gondoskodás, az érdekek és áldozatvállalás kölcsönössége hatotta át.

Az ipari szervezetek a főhatalom struktúrájának és ideológiájának a mintájára szerveződtek, amely – szintén természetesen – jóságos volt és gondoskodó, omnipotens és providenciális, népszerűtő és – mint olyan – érzékeny, moralizáló, s az elosztási viszonyaiban működő redisztribúciót is – úgymond – nemzeti és osztálytársadalmi érdekek határozták meg. Pedig voltaképpen: „a jótékonyosság és az áldozatkészség – netán őszintén gondolt pózban – a hatalmi tevékenység úgy jelenik meg, mint népért való gondoskodás, mint népszerűtetés, de amely mindenkor őrizkedik a nép demokratikus uralmi befolyásának érvényesülésétől.” (GOMBÁR CS. 1980, 134. p.)

A paternalista államhatalomnak és üzemszervezetnek rendkívül fontos következménye az, hogy *egyedül az alattvalói tudat- és magatartási formák iránt toleránsak,*

s minden más attitűdöt, véleményt vagy megnyilvánulást eleve kizárnak, mint amelyek érdemtelenekek a jóságos gondoskodásra.

A szocialista átalakulás, s a megelőző népi demokratikus korszak mindkét vonatkozásban gyökere fordulatot ígért. A forradalmi változások bekövetkeztek, csak hogy a hatalmi struktúrában az 50-es évek elején újabb erőteljes centralizáció zajlott le. A gyors gazdaság- és társadalomfejlődés igénye felerősítette a központosítás ideológiáját és gyakorlatát. „Rendkívüli módon centralizált, hierarchikusan felépített politikai szerkezet alakult ki, amelynek nem volt tényleges kontrollja, sőt, az intézményes ellenőrzés és korrekció társadalmi bázisa felbomlott, hiszen az államosítások és szövetkezetesítések következtében megszűntek az önálló polgári és kispolgári egzisztenciák, valamilyen értelemben mindenki állami alkalmazottá, és minden legális szervezet a párt transzmissziós szervévé vált.” – mondja HANÁK PÉTER. (HANÁK P. 1982, 115. p.) A vezető réteg támogatta a szervezett és felülről irányított „spontán” tömegmozgalmakat, „mindez azonban az ötvenes évek első felében csak álközéletet, álrésztvételt, irányított és szabályozott politikai mozgalmat, és csupán alattvalói politikai kultúrát eredményezett, amely inkább elidegenítette az embereket a politikától, nem hogy kiművelte volna őket.” (HANÁK P. 1982, 115. p.) Vagyis az ígért és remélt áttörés, a tényleges demokratizálódás nem következett be.

A munkaszervezetekben hasonló folyamatok játszódtak le; ugyanis azokban is kísérlet történt a paternalizmus felszámolására. E törekvések jegyében 1945 után megszüntették a privilegizált helyzetű munkásrétegek monopóliumait, a munkáselit, a munkásarisztokrácia a művezetőkkel együtt elveszítette korábbi pozícióit, a munkaszervezeti hierarchiából adódó hatalmi szerepeit, megtörtént a kiegyenlítés a munkáság körében – mindez azonban alacsonyabb szintre, lefelé. (KULCSÁR K. 1985.) Az alacsonyabb szintű nivellálás természetesen nem törte át a paternalizmust és nem szüntette meg az alattvalói mentalitást. Ellenkezőleg, a korábban privilegizált munkásrétegek hatalom- és pozícióvesztése, a mezőgazdaság-ellenes agrárpolitikával iparba, városba és munkássorba kényszerített parasztok tömegei óhatatlanul újratermelték az alattvalói tudatot.

E folyamatok közepette a munkahely felértékelődése tovább tart, stabilitást – következésképpen megélhetést – jelent, ezen túl állami ipari formái a deklarált társadalmi értékek élére kerülnek. A lakóhely szerepének visszaszorulása együtt jár a fentiekkel, különösen azokon a területeken, amely a deklarált értékrendben negatívnak vagy éppen csak megtűrtnek minősülnek (például kisebb települések, falvak, mezőgazdasági és határsáv-övezetek).

Az 50-es évek első fele óta eltelt évtizedekben jelentős gazdasági-társadalmi változásokat élhettünk meg. E változások közül – témánk szempontjából – a *demokratizálódási*, valamint a *reformfolyamat* emelkedik ki. Nézzük, mit jelentettek a lakóhely–munkahely kapcsolatában ezek a folyamatok!

Mint ismeretes, a munkaszervezetben ismételt kísérletek történtek a paternalizmus áttörésére, és egy teljesítményorientált munkakultúra kialakítására. A 60-as években a taylori munkaszervezet, a 70-es években a partneri kapcsolatok, az üzemi részvétel, az érdekvérvényesítés előtérbe kerülése jellemezte munkaszervezeteinket. Az üzemi demokráciáról, az érdekeltség új rendszeréről, ösztönző hatásáról, az érdekvizonyokról publikált könyvtárgyi irodalom, azt hiszem, jól jelzi a reform-törekvések ha-

tását. Ezen a területen — ha nem is következetesen, vagy nem is az igényeinknek megfelelő módon — a korábbiakhoz képest jelentős változások következtek be, vagy a változások ígérete került napirendre. Azaz jelentős elmozdulást és értékváltozást regisztrálhatunk.

A lakóhelyen a fentiekkel analóg változások viszont nem következtek be. Településeink — mint ismeretes — többnyire ma is felülről is kívülről „kapják” a kommunális beruházásokat, a közműveket, az infrastruktúrát, a művelődési házat, a víztornyot stb. A demokratizálódás e tekintetben változatlanul fáziskésésben van a munkahellyel szemben, a *munkahely túlsúlya ma is döntő módon érvényesül, hiszen a munkahelyre koncentrálódik a termelés, a társadalmi-politikai részvétel, az érdekképviselet és életünk számos más tényezője*. Ilyen körülmények között aligha tűzés, hogy a lakóhely a munkahely „munkásszállása”, jelenlegi státusa legalábbis erre enged következtetni. A lakóhelyi lakossági részvétel pedig többnyire kimerül a társadalmi munkában, a településfejlesztési hozzájárulásban. Nem fejlődött ki településeink jelentős részében a lakosság „lakópolgári” státusa, munkahelyi és lakóhelyi szerepeink, magatartásunk és attitűdünk gyakran ellentmondásos.

Ezen a helyzeten szándékozik változtatni az új, 1985-ös településfejlesztési törvény, amelyet országos viták előztek meg. A törvény fontosságához, aktualitásához aligha férhet kétség, mindez azonban nem mond ellent annak, amit a lakóhely demokratizálódásának fáziskéséséről állítottunk.

II. Helyi hatalom a gyakorlatban

Miután vázlatosan áttekintettük a helyi hatalom „koordinátáit”, működésének feltétel-rendszerét, nézzük, van-e egyáltalán működő helyi hatalom, vagy mindez csak ideáltípus, a normák, a „sollenek” — világa, ahogy erről GOMBÁR CSABA vélekedett: „Szerintünk ma Magyarországon lényegében — ... — helyi hatalom nincs, de lehetne és indokolt is, hogy legyen.” (GOMBÁR Cs. 1983, 119. p.)

Előjáróban idézzünk föl néhány empirikus példát a helyi hatalom működéséről — részben saját kutatásunk területéről, részben publikált forrásokból!

Az egyik példa a ténylegesen működő helyi hatalom hiányára utal: a közelmúltban X településen közművelődési intézményt létesítettek központi szándékokból és erőforrásokból. A helyi vezetés és a helyi közvélemény csak jóval a központi döntés után értesült a számukra különben kedvező fejleményről. Az eset talán legjellemzőbb mozzanata: amikor a helyi tanács végrehajtóbizottsága — mint illetékes — megvitatta, majd „döntést” hozott az ügyben, egyetlen hozzászólás, illetve kérdés hangzott el: az intézmény neve eleve eldöntött kérdés-e, illetve lehetne-e rajta változtatni.

A másik — látszólag ellentétes — példa Y település gázvezeték létesítésével kapcsolatos. Miután a *Valóság* közölte az esetről két munkatársunk tanulmányát, a helyi vezetés első reflexe esetleges sajtóper indítás volt, majd — jellemző módon — a helyben közhasználatú inkriminált Valóság-számok „betiltása”. Természetesen a sajtópertől végülis elálltak, és a betiltás sem járt eredménnyel. (OLÁH M.—VÁGVÖLGYI A. 1984, pp. 42–52.)

Hasonló példákat tömegesen lehetne fölhozni, egyfelől a formálisan, másfelől

az önkényesen működő helyi hatalomra. E példák azonban — mint jeleztem — egyáltalán *nem zárják ki* egymást, sőt, a helyi önkény éppen azért működhet, mert a helyi hatalom működési módja és struktúrája túlszabályozott, deformált és igencsak távol — helyesebben fölül — áll a közérdekektől.

GOMBÁR CSABÁNAK abban tehát tökéletesen igazat kell adni, hogy a hatalmi mechanizmus egyoldalú, a helyi hatalom csak a központi akaratképzés és döntéshozatal nyúlványa, meghosszabbítása, következésképpen a kapcsolatokat minden téren csak egyetlen — és ami a legfontosabb — egyirányú csatorna közvetíti. Ugyanakkor viszont éppen ezek a játékszabályok, egyoldalúságok, túlszabályozottságok teremtenek adekvát mozgásteret a helyi hatalom tetszés szerinti működésének. Ne feledjük, az egyetlen csatorna a központi döntésekhez való alkalmazkodás követelményén épül föl, a helyi társadalom követelményének kontrollja ebben a mozgástérben fölösleges, vagy ha felsőbb akaratból mégis szükségesnek látszik, akkor pedig illusztratív! Márpedig helyi kontroll híján igencsak fölerősödhet a helyi hatalom. Ebből a szempontból — és itt nem osztom GOMBÁR véleményét — tehát nemcsak van helyi hatalom, hanem igencsak erőteljes befolyást gyakorolhat a helyi társadalom minden megnyilvánulására.

A fentiek — éppen az egyoldalúság miatt — *tovább konzerválják a paternalista vezetési, irányítási gyakorlatot*, amely a hatalmi grádicsok minden szintjén kialakítható. Érdemes lenne egyszer a helyi vezetők hivatalos deklarációját, szóhasználatát ebből a szempontból elemezni. Még egy példa (az építkezési rendeletek érvényesítése kapcsán): „Öt éve csodálatos városrendezési tervet készítettünk. Minden a helyén volt benne: lakótelep, ipartelep, zöldövezet, városközpont. Természetesen mindegyik övezetben hagytunk helyet a bővítésre. Itt építési tilalom van, a többi helyen meg korlátozás, vagyis csak azt és ott lehet építeni, ami a tervben szerepel, amit a város jóváhagyott. Volt közszemle, társadalmi vita.

— A terv elkészítése óta változtak a viszonyok, átrendeződtek az erőforrások, lelassult az iparosítás, csökkentek az állami beruházások.

— Ezért adtunk új megbízást a tervezőknek, már készül az új, a mindent át-fogó koncepció. Az új tervet is egyeztetjük majd mindenkivel, megvitatjuk minden fórumon, bemutatjuk a lakosságnak, és — a lakosság választott testülete — a tanácsülés fogja majd jóváhagyni.

— Mikor lehet a még el nem készült tervvel egybehangzóan *most* építkezni?

— Öt-hat év múlva. A tervet jól meg kell fontolni, előzetes vizsgálatokat kell végezni — lesz vagy nyolcvan kiló a dokumentáció. És bírságotunk, ha kell, mert az állam felelősséggel tartozik polgárainak. Oka van annak, ha valahol tilalom van elrendelve: a közelben mondjuk gyár működik, és annak a zaja, füstje egészségtelen; védősávjába valamikor erdőt telepítünk ...

... Egyszerű volna szemet húnyni a lazaságok felett, de nem építhetjük el a holnap elől a lehetőségeket. Nem engedhetjük meg magunknak, hogy az állampolgároknak csak a napi gondjaival törődjünk. A jövő nagyvárosát kell körvonalaznunk.” (KULCSÁR A. 1985. 16. p.)

Mintha megrendelésre készítettük volna a tanácsi osztályvezető és a riporter párbeszédét. Túl azon, hogy azért bírságotunk, mert felelősséggel tartozunk az állampolgároknak, meg hogy ne építsük el a holnap elől a lehetőségeket — ugye milyen ismerősen cseng — érdemes fölfigyelni a hivatalnok merész, öntudatos, jövőre orientált

mentalitásának és a riporter kicsinyes, a lakosság apró-cseprő érdekeit (ti.: lakni akar-nak valahol) firtató, földhözragadt szemléletének a kontrasztjára.

Mint ismeretes, ezek a gondok korántsem újkeletűek. Évtizedek óta súlyos tehetetelként cipeljük őket. ERDEI FERENC már a Város és vidékében úgy fogalmazott, hogy bonyolult probléma a központi hatalom és a helyi önkormányzat egyensúlyának a kialakítása. Az elv világos: „Húsz éves tapasztalatunk alapján azonban fel kellett ismernünk, hogy a gyakorlat e rendszer működése során számos súlyos problémát vet fel. Ezek egyik forrása az, hogy ugyanaz a választott szerv — a tanács végrehajtó bizottsága — egyben az önkormányzat megvalósítója is, a központi kormányzat végrehajtó szerve is. A gyakorlati tapasztalatok arra mutatnak, hogy ez a kettősség mindkét irányban zavarokat, illetőleg fennakadásokat okoz. Elkerülhetetlennek látszik a demokratikus centralizmus elve alapján és a tanácsok rendszerében a központi kormányzat és a helyi önkormányzat szerveinek valamilyen szétválasztása, kooperációjuk, illetőleg normális ütközésük tisztább és pontosabb megszervezése.” (ERDEI F. 1972, 29. p.) Ehhez csak annyit fűzhetek hozzá: ERDEI szavai ma is aktuálisak. Meg talán azt, hogy ma sem sokkal egyszerűbb a helyzet. Jellemző tünet, hogy e kérdés kapcsán igen gyakran beleütközünk a központi hatalmat féltők okfejtésébe, amit talán az alábbi, mellesleg nekünk címzett mondatokkal illusztrálhatunk: „A beérett, szükséges — mi több, szükségszerű — decentralizáció mai viszonyaink között feltétlenül előrelépés, de azért nem az 'abszolút' jószág. Előnyeinek elismerése, kihasználása mellett fel kell készülnünk — és fel kell készítenünk — a várható hátrányokra is, időben gondoskodni kell garanciákról e hátrányok ellen, nehogy a 'ló másik oldalára való átesés' már sokszor be nem vált módszerét alkalmazzuk.” (BATTA P-né, JORDÁN M. 1985. 102. p.) Azt hiszem, ez sem igényel különösebb kommentárt.

Ideáltípusunk természetesen nekünk is van.

Elméletileg könnyen belátható, hogy a fent említett hatalmi koordináta-rendszer deformációját helyre lehet állítani egyfelől a lakóhelyi és munkahelyi részvételi és hatalmi lehetőségek kiegyenlítésével, másfelől a centrum és a lokalitás partneri viszonyának kialakításával. Ez utóbbi feltétele a *valóságosan működő önkormányzat*, a centrum és lokalitás *sokoldalú* kapcsolatrendszere. Szilárd meggyőződésem, hogy a központi hatalom annál erősebb, minél kialakultabb, szilárdabb helyi önkormányzatokra támaszkodhat, és ellenkezőleg: helyi autonómia és önkormányzat hiányában központi hatalma is csorbát szenved. Különben ennek a gondolatnak is évszázados tradíciója van, gondoljunk csak Eötvös szavaira:

„Szilárd alapon nyugvó községi élet az egyedüli eszköz, mely az egyén elszigetelt állását a roppant államhatalom irányában megszünteti, anélkül, hogy az állam fönnállása veszélyeztetetné. Ha az egyes községekben elég tért nyitunk ezer meg ezer embernek szereplésre, csak akkor várhatni, hogy derekasan megfeleljen szerepének ... Csupán önálló községek alkotása biztosíthatja az államot azon veszélyek ellen, mikkel a nép általános törekvése, mely szerint részt akar venni a közügyek vezetésében, fenyegeti: *szerint az egyéni szabadság védszere demokratikus államokban az államhatalom támadásai ellen ugyanaz, mely az egyéni szabadságot századokig védte egyeduralmakban az államhatalom ellen, tudniillik: erős községek alkotása* ... Ha a szabad egyesületi jogot az egyes községek körére szorítva gondoljuk is, lényeges haszonnal lenne az államra nézve, miután a szabad egyesületek fönnállása e szűk körben is csökkenti a

községek hatalmát az egyesek fölött s ezzel együtt ellenállási képességüket is az állam ellenébe ...” (EÖTVÖS J. 1981, pp. 355–356.)

Úgy gondolom, hogy a szocialista társadalmi berendezkedés, hatalmi struktúra és mechanizmus viszonyai között különösen aktuálisak Eötvös szavai. Társadalmunk további demokratizálása óhatatlanul a lakóhely és a lokalitás szerepnövelését kell hogy jelentse, amely nemcsak hatalmi egyensúlyok megteremtését eredményezheti, hanem olyan tartalékok felszabadítását is, amelyek életünk minőségét – fogalmazzunk így: *állampolgári vagy lakópolgári minőségét* – változtathatják meg.

További kérdés, hogy a településfejlesztés rendszerének megváltozása mennyiben növeli meg a lakossági részvétel jelenlegi szintjét, azaz a lakossági részvétel eddigi állapota csak a feltételek hiányának, fogyatékoságának tulajdonítható-e? Ezzel kapcsolatban se legyenek illúzióink, megítélésem szerint napjainkban még a lakóhelyi (lakossági) részvétel még ideális feltételek esetén is – enyhén szólva – problematikus, ugyanis *hiányoznak az elemi információk, nem működik megfelelően az érdekképviselet, és kialakulatlan a lakópolgári tudat* – hogy csak a legfontosabbakat említsem.

III. A lakossági részvétel esélyei

A lakóhelyi információ-hiány jellegzetes példájáról egy szociográfia számolt be a közelmúltban: egy riporter állampolgári jogon részt akart venni községe tanácsülésén, amelyre mind az alkotmány, mind pedig a tanácstörvény mindnyájunkat fölhatalmaz. Szándéka riadalmat keltett a faluban, a helyi hatalom képviselői nem értették, mit akar, mi a célja, ki küldte, ki áll mögötte stb. (DIPPOLD P. 1982.) A részletek végül is – bár kétségtelenül érdekesek – kevésbé fontosak. A példa mögött álló szemlélet – az *értetlenség* – számunkra a legérdekesebb, ugyanis arról tanúskodik, hogy nemcsak az állampolgárok, hanem a választott vezetők sincsenek sokszor tisztában a játékszabályokkal. Márpedig e nélkül aligha lehet demokratikus önkormányzatot kifejleszteni. (Ugyanakkor ennek a másik oldalán ott találjuk a közhatalmat játszó, ellátó, szolgáltató, javító, karbantartó stb. intézményeket, vállalatokat – de ezek vizsgálata jelenleg nem áll szándékomban, bár kétségtelenül a helyi hatalom működésébe is vágó jelenségről van szó.) Ilyen feltételek közt nem csodálkozhatunk azon, ha a lakossági részvétel formái és módjai többnyire lezárulnak a társadalmi munkaakciónál és az anyagi hozzájárulásnál. Bármennyire is imponáló, hogy az ötödik ötéves tervben 20 milliárd, a hatodik ötéves terv első négy évében pedig 40 milliárd forint volt a településeket fejlesztő társadalmi munka értéke (az MSZMP XIII. kongresszusának vitájában LÁZÁR GYÖRGY és POZSGAY IMRE idézte ezeket az adatokat), azt azért látnunk kell, hogy mindez *nem meríti ki* a részvétel tényleges tartalmát. Sőt, azt hiszem, hogy mindez inkább tekinthető egy szükséghelyzetből fakadó kényszerű áldozatvállalásnak (ti. ha a lakópolgár nem akar sárban járni, részt vesz a járdaépítésben), mint a lakóhelyért, a lakóhelyi közösségért vállalat társadalmi-politikai cselekvésnek. E tekintetben kettős veszélyre is felhívhatjuk a figyelmet. Az egyik abból adódhat, hogy az imponáló számokkal bármikor élénk lakossági részvételt, aktivitást lehet fölmutatni és a település közéletére is „átvinni”, jöllehet kifejezetten *nem erről* van szó. A második veszély abban áll, hogy a lakossági anyagi és társadalmi munkát jelentő erőforrásai feltehetően

kimerülőben vannak, következésképpen a központi terheket nem lehet növekvő mértékben áthárítani a lakosságra. (Ne feledjük, hogy a dinamikusan növekvő társadalmi munka mellett újabb teherátvitelként hamarosan érvénybe lép a megnövekedett településfejlesztési hozzájárulás, amelyet az állampolgárok tekintélyes része két településre is fizethet.) Amennyiben a lakosság teherbíró képességét nem vesszük tekintetbe, az esetlegesen túlfeszített hozzájárulások minden bizonnyal a részvétel egyéb – nem materiális – formáira fognak visszaütni.

Az információkra visszatérve, egy empirikus felvételünk jó néhány kérdése a helyi informáltságra vonatkozott. (A felvételt Dabas térségében, nyolc településen végeztük, az eredmények értékelése még tart.) Adataink – bár a felmért települések között nagy a szóródás – az információs szint alacsony voltáról tanúskodnak.

A helyes válaszok szóródása az országgyűlési képviselő nevéénél 7–35%, foglalkozásánál 7–31%, a tanácselnöknél 31–95%, illetve 4–61%, a tanácstag esetében 11–62%, a tanácsstagok számát tekintve 2–14%. Csekély vígasz, hogy az ismeretszint – sok más jellegű vizsgálat eredménye alapján – másutt sem jobb.

A vizsgálat során véleményt kértünk a falugyűlésről, s ezt egy konkrét kérdés egészítette ki: a megkérdezett *részt vett-e* a legutóbbi falugyűlésen. 12% válaszolt igenel, 88% nemmel, a szóródás pedig 6 és 15% közötti. Az idézett adatok nem különösebben biztatóak. A megkérdezettek meglehetősen *rosszul informáltak*, közel 50%-uknak nincs véleménye sem a tanácsstagok működéséről, sem a falugyűlésről, s csak egy kisebbség (16 illetve 25%) tekinti fontosnak ezeket a fórumokat. (A hiányos információk természetesen elégedettséget és elégedetlenséget is okozhatnak, többnyire azonban – más felvételek tapasztalata alapján – inkább az elégedetlenséghez szoktak hozzájárulni.)

A fenti kérdések után azt is megkérdeztük, hogy a helyi közügyek irányításában mekkora szerepet játszanak – sorrendben – a pedagógusok, a papok, a munkások, a tanácsi vezetők, az orvosok, ügyvédek, a helyi gazdasági vezetők, az orvosok, ügyvédek, a helyi gazdasági vezetők, a helyi pártvezetés, valamint a tsz-tagok. A felsoroltak mindegyike sajátos szempontok alapján volt fontos számunkra, s voltaképpen arra is kíváncsiak voltunk, hogy mennyire élnek a megnevezett csoportok benne a helyi közéletben. A válaszokat ötfokú skálán – kiemelkedő, nagy, közepes, kicsi, semmilyen szerep – mértük. A nem válaszolók aránya e kérdésben viszonylag kisebb, 15–26% között mozog.

A helyi közügyek irányításában játszott szerepük alapján az alábbi sorrend alakult ki:

1. A tanácsi vezetés	103 pont
2. A pártvezetés	78 pont
3. A helyi gazdasági vezetők	62 pont
4. Az orvosok, ügyvédek	55 pont
5. A pedagógusok	20 pont
6. A tsz-tagok	–29 pont
7. A munkások	–40 pont
8. A papok	–42 pont.

A rangsor – amelyet a megkérdezettek véleménye alapján készítettünk – nagyjából megfelel előzetes feltételezésünknek: a tanácsi vezetés, a pártszervezet va-

lamint a gazdasági vezetés (az egyes települések sajátosságainak megfelelő sorrendben) hatalmi súlya, befolyása s valószínűleg presztízse is messze kiemelkedik a többi közül. Némileg talán meglepő az orvosok, ügyvédek előkelő helyezése — lényegében ők is a helyi hatalmi elit tagjainak számítanak, minden valószínűség szerint tekintélyes befolyással. Ez a négy hatalmi csoport messze elkülönül az összes többitől. A pedagógusok a rangsorban is szolid szerepet játszanak, s ez a lakossági vélemény reálisnak látszik. Az persze már más kérdés, hogy a pedagógusoknak milyen szerepet kellene játszaniuk a helyi közélet formálásában. Az eddigi csoportok — a lakossági vélemények szerint — kiemelkedő vagy nagy szerepet játszanak a helyi közéletben, a következők viszont kicsit vagy semmilyen sem, s ezek sorrendben — a tsz-tagok, a munkások és a papok. Bizonyára meglepő a papok fenti megítélése, hiszen — főleg a publicisztikában és a napi propagandában — gyakran találkozunk az egyházi befolyás növekedéséről szóló információkkal. Természetesen nem tartjuk kizártnak, hogy más térségben (településeken) esetenként másfajta rangsorral találkozhatnánk, mégis, az általunk vizsgált térségben tapasztaltaknak feltételezhetően általánosabb az érvénye. Meglepetést kelthet a tsz-tagok és a munkások csekély szerepe is, mégis mindkettőt reálisnak kell tekintenünk. A munkások jelentékeny része ugyanis *nem* a településén dolgozó, eljáró illetve bejáró, következésképpen kevésbé van jelen a település közéletében. A tsz-tagok szerepe ennél valamivel pozitívabb — legalábbis a lakossági vélemények alapján.

Az adatok értelmezéséhez hozzátartozik: vizsgálatunk várostanon térségben készült, eredményei természetesen falusi térségekre vonatkoznak. E megszorítás ellenére a fenti eredményeket mégis reálisnak tartjuk más információink és tapasztalataink alapján. A fentiek — úgy gondolom — azt is alátámasztják, hogy a lakossági részvétel határai a társadalmi munkáknál lezárulnak, s azok a lakosok — munkások, tsz-tagok és alkalmazottak —, akik járdát építenek, iskolát, óvodát renoválnak, azaz keményen megdolgoznak a „közért”, a közéletben, a tanácsi, tanácstagi munkában, vagy akár a falugyűléseken jóval kisebb szerepet játszanak. Adataink a lakossági részvétel *nem materiális* formáinak, módjainak fogyatékoságáról tanúskodnak.

További tapasztalatunk az, hogy a részvétel *hivatalos és spontán formái erőteljesebben divergálnak egymástól*. E tekintetben sajátos jelenségnek tekinthető, hogy miközben a részvétel hivatalos formáit a központi akarat messzemenően támogatja, a spontán kezdeményezések többnyire nemcsak támogatás híján maradnak, hanem esetenként riadalmat is kelthetnek. Ez utóbbi esetekben a kérdés úgy fogalmazódik meg, hogy a spontán mozgalom mennyiben veszélyezteti a formális hatalmi struktúrák érvényesülését, jöllehet az esetek többségében nem erről van szó. Ellenkezőleg, a spontán törekvések érvényesülése hozzájárulhat a központi hatalom legitimálásához.

A lakossági részvétel tanulmányozása kapcsán számos kérdés merül föl a kutatásban. Mindenekelőtt az, hogy a lakossági részvételnek *milyen garanciái* vannak a helyi hatalom szervezetében. Természetesen vannak ilyen garanciák, ezek azonban megmaradnak a formális aktusoknál — szervezett társadalmi munkák, választásokon, a helyi hatalom által szervezett fórumokon való részvétel stb. A nem központi indíttatású, valóban spontán mozgalmak, törekvések, érdekek vagy akár csak kísérletek számára viszont ezek a garanciák hiányoznak. Következésképpen bármikor visszaszoríthatók, fölszámolhatók, vagy nemkívánatos tényként, esetenként politikai felhanggal értelmezhe-

tők. Ez a helyzet viszont eleve megnehezíti, korlátozza a különben — bármennyire paradox módon — fölülről is támogatott, spontán kezdeményezéseket.

További kérdéseket jelent, hogy a lakosság *részt akar-e venni, részt tud-e venni*, valamint *érdemesnek látja-e részt venni* a helyi dolgok megszervezésében, irányításában, intézésében. Az ugyanis egyáltalán nem biztos, hogy a lakosság *részt akar venni* a fentiekben. Nagyrészt a paternalista hatalomgyakorlás, s részben a lakossági kényelem következtében az állampolgárok tekintélyes része valószínűleg egyáltalán nem akar részt venni a döntések előkészítésében, vagy a hatalomgyakorlás szélesebb — lakosságot érintő — ügyeiben. Bizonyos fajta tehetetlenségi erőként hat az a több évtizedes beidegződésünk, hogy nemcsak leszoktunk, elszoktunk a közéleti tevékenységtől, hanem *meg sem tanultuk*. Illetve, amit megtanultunk, az a lakossági részvétel negatív példája: *nem érdemes részt venni*, mivel részvételünk eredménye enyhén szólva nem áll összhangban a befektetett energiánkkal, akár falugyűlésről, akár lakógyűlésről vagy más hasonló aktusról legyen is szó. Mindez szorosan összefügg azzal, hogy az emberek tekintélyes része *nem is látja érdemesnek* a részvételt. Voltaképpen a paternalizmus itt üt vissza, az állampolgárok, lakópolgárok úgy érzik, hogy minden közösségi beruházást, szolgáltatást készen megkaphatnak, helyettük és felettük intézik azt úgyis el — következképpen akár részt vesznek, akár nem, részvételük egyáltalán nem befolyásolja a településen történeteket. Ez a helyzet egy sajátos *kivárá mentalitást* alakít ki, amellyel „passzivitás” és formalitás jár együtt. Mindehhez számítsuk hozzá azt a körülményt is, hogy az állampolgárok tekintélyes része valószínűleg *akkor sem tudna részt venni, ha akarna*, ugyanis nem ismeri a helyi hatalom működésének játékszabályait, kevés az információja, nincsen tudatában állampolgári, lakópolgári jogainak.

Változást e tekintetben megint csak minden bizonnyal központi kezdeményezésekre lehet elképzelni, természetesen hosszabb folyamat eredményeképpen. Véleményem szerint egyáltalán nem fenyeget e tekintetben a központi hatalmat gyengítő decentralizálás veszélye, vagy ahogy fentebb idéztük, nem kell félnünk a ló másik oldalára való áteséstől, az innenső oldal pozíciói annyira szilárdak és tradicionálisak. Az egyensúly megteremtése azért elengedhetetlenül szükséges, hiszen csak így folytatható — most már a lakóhely körülményei közt — az a szocialista demokratizálódás, amely a reformfolyamatok egyik fontos terepe.

Meg kell jegyezni, hogy a lakossági részvétel bizonyos módozatai még korlátozott viszonyok közt is kialakulhatnak, működésbe léphetnek. Elsősorban *veszélyhelyzet* esetén. A hetvenes évek település-egyesítő törekvései e spontán lakossági megnyilvánulások számos szép példáját produkálták. A szociálpszichológia identitáskényszernek nevezi ezt a jelenséget, amely egy-egy közösség, csoport létének veszélyeztetésekor kerül előtérbe. Heves helyi viták, tiltakozások gyűjtése, petíciók kísérték sokszor a községegyesítést. Az utóbbi években pedig — a szabadabb mozgástér következményeképpen — számos település nyújtotta be elszakadási, önállósodási igényét. Az előljárási rendszer kiépítése ugyancsak az adott település identitás-tudatát, igényét növelheti meg.

Ez utóbbi példák arra utalnak, hogy bizonyos helyzetekben mégiscsak kialakulhat a lakossági részvételnek, a döntések befolyásának igénye. Kissé leegyszerűsítve úgy látom, hogy e tekintetben is *kettős tendenciáról beszélhetünk*: egyfelől erősödőben van a helyi társadalom részvételének igénye, másfelől viszont jelentős társadalmi

rétegek (munkások, tsz-tagok) maradnak érintetlenek és érdektelenek a növekvő igény befolyásától. Úgy is fogalmazhatók, hogy az érdekérvényesítő törekvések csak egy kisebb értelmiségi-vállalkozói rétegben tapinthatók ki, a többség viszont többnyire indifferens ezekben a kérdésekben. Ebben a helyzetben éppen ezért döntő lehet, hogy a helyi érdekeket *kik és milyen hatékonysággal* tudják manifesztrálni, továbbá, hogy mennyiben teremthető meg az a *társadalmi nyilvánosság*, amely nélkül a helyi társadalom nem funkcionálhat megfelelő módon. E tekintetben igencsak tarka településeink képe, s igencsak differenciált a lehetősége. Egyes helyeken az értelmiség és a vállalkozó szellemű irányító, szervező réteg hiánya, kivonulása kényszeríti vegetálásra a helyi társadalmat, másutt a helyi társadalom minősége (öregedő, alvó-település stb.) gátolja, akadályozza meg a kibontakozást, azaz a helyi nyilvánosság megteremtését. Viszont mint ha szaporodna azoknak a településeknek a száma, amelyek sajátos módon és formákban, de mégiscsak nyilvánosságot próbálnak teremteni, helyi közéletet akarnak szervezni, s formálják a lakossági részvételt. A vállalkozások e tekintetben igen sokfélék, közéjük sorolható – hogy csak néhányat említsünk – Tiszakécske önálló, a helyi lakosság érdekeit szolgáló beruházásaival, tevékenységével, Siómaros a népfőiskolájával, Szombathely a képtárával, vagy éppen Dombóvár és Bakonyszentkirály a kalendáriumával. Végső soron, azt hiszem, mindegy, milyen konkrét cél motiválja a lakossági részvételt, a lényeg az, hogy a legkisebb erőfeszítéstől a legnagyobbig mennyire találkozik, esik egybe a lakosság érdekével. Van-e értelme az adott tevékenységnek, valóságos igényt fejez-e ki, vagy sem, ez a kérdés vízválasztó. Itt dől el, hogy formális lesz-e, marad-e a részvétel, hogy valóban mozgásba hozza-e a települést.

Ezek a törekvések természetesen nem maradhatnak elszigetelve a makrotársadalmi folyamatoktól. Makrotársadalmi szinten ugyanis hasonlóképpen vethetők föl a kérdések: vagy megpróbálkozunk – a reform-folyamat kiszélesítésekként – széles körű társadalmi nyilvánosságot teremteni, vagy pedig a gazdasági nehézségek okozta szűk-séghelyzetre hivatkozva korlátozzuk azt. Nem kétséges, hogy melyik módszer tekinthető hatékonynak, melyik hozhatja mozgásba a társadalom tartalékait, s melyik járulhat hozzá minőségi változásokhoz. A helyi társadalom problémaköre e tekintetben természetesen ösztársadalmi szinten is kedvező változásokhoz vezethet. A helyi társadalom közéletének kialakítása, nyilvánosságának megteremtése óhatatlanul hozzájárulhat a társadalom egészének demokratizálódásához is. S talán az sem utolsó szempont, hogy ezek a folyamatok nemcsak hogy nem veszélyeztetik a központi hatalmat, hanem elősegíthetik legitimációját.

IRODALOM

- BATTA P.-né–JORDÁN M. 1985: Helyi társadalmunk szerkezetéhez. Társadalmi Szemle, 40. évf. 2. sz. pp. 102–105.
- DIPPOLD P. 1982: Állampolgár voltam D-n. Szociográfia. Mozgó Világ. 4. pp. 70–75.
- ERDEI F. 1972: Város és vidéke. Szépirodalmi Könyvkiadó. Bp.
- EÖTVÖS J. 1981: A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra. Eötvös József Művei. Magyar Helikon. 355–356. illetve 388. Bp.
- GOMBÁR Cs. 1980: Politika címszavakban. Politikatudományi Füzetek I. Bp.

- GOMBÁR Cs. 1983: A helyi hatalom hermeneutikája. Hipotézisek – kutatási módszerek. Helyi társadalom I. Bp.
- HANÁK P. 1982: Társadalom és politikai kultúra Magyarországon. i.m. Történelem és közgondolkodás. Kossuth Könyvkiadó. Bp.
- KULCSÁR A. 1985: Építési batyárkodás. Élet és Irodalom. Március 15.16.
- KULCSÁR K. 1985: A modernizáció problémái a magyar társadalomfejlődésben. Munka, gazdaság, társadalom. Bp.
- OLÁH M.–VÁGVÖLGYI A. 1984: Egy helyi döntés körülményei. Valóság. 6. pp. 42–52.
- RÁNKI Gy. 1983: budapest szerepe az ország gazdasági fejlődésében. i.m.: Mozgásterek, kényszerpályák. Elvek és utak. Magvető. Bp. 257 illetve 278.
- SZEKFŰ Gy. 1983: Forradalom után. Gondolat Könyvkiadó. Bp.
- TÁRKÁNY SZŰCS E. 1981: Magyar jogi népszokások. Gondolat Könyvkiadó. 1981.

BÓHM, ANTAL:

LOCAL GOVERNMENT AND THE PARTICIPATION OF THE POPULATION

(Summary)

The author examines the functioning of local government in the context of workplace – residence and centre – locality and states that the centre and workplace have become predominant as a result of the specifically retarded social development in East Europe. This development took place under a similarly traditional, paternalist government which permeated both the politics of the central power and the labour organizations. The Socialist transformation of the country raised hopes for radical changes in this field but industrialization and urbanization programmes in the 1950s strengthened the central power and increased the role of the workplace. The role of the locality and residence was inevitably pushed into the background. Changes in this situation were only brought by the reform programmes of the 1960s, primarily within the enterprises where paternalist management came to be replaced by modern methods of business organization. Changes in the relationship between centre and locality came, however, with a certain time lag as this issue has only recently been discovered as an important, so far neglected area of socialist democratization.

The changes also had an impact on several fields of settlement development, contributed to the recognition of the need for a more equitable distribution and the importance of population participation. It is still an open question to what extent the local government can meet the increased demands in the present conditions for functioning and through increased participation of the population. At present, local power operates in a onechannel system, with the complete absence of partnership between the centre and the locality. As to the participation of the population, it means nothing more than taking part in voluntary work for the settlement/residential area, considering that the forms and ways of participation of a higher quality have not taken shape yet. As a result of paternalist traditions citizens prefer to wait for central decisions. In this situation it is important to find out if the population is willing, or able to co-operate, if they find it worthwhile taking part in the preparation of local decisions.

In this respect there are two tendencies taking shape now; an increased demand for participation, on the one hand, and, on the other, there are still important social groups that choose to keep away from local public life. Further reform can only bring good results if locality, the place of residence can function as a „school“ preparing individuals for a democratic public life.

Ford.: Oláhné Szentessy Éva

БЕМ, АНТАЛ:

МЕСТНАЯ ВЛАСТЬ И ШАНСЫ УЧАСТИЯ НАСЕЛЕНИЯ

(Резюме)

Автор статьи рассматривает осуществление местной власти с позиций категорий «рабочее место — место жительства» и «центр — локальность», указывая при этом на перевес центра и рабочего места, обусловленный особенностями развития общества в Восточной Европе. Этот перевес совпал с патерналистским управлением, признаваемым традиционным и имеющим место как в политике центральной власти, так и в трудовых организациях.

Казалось, что социалистические преобразования возьмут в корне новое направление в названной патерналистской системе, однако программа индустриализации и урбанизации 50-х годов укрепила центральную власть и ещё больше повысила значение рабочего места, что привело к неизбежному отступлению на задний план роли локальности и места жительства. Изменения в создавшемся положении наступили только в 60-е годы после принятия программы реформы и касались в первую очередь заводской сферы, где начала происходить замена патерналистского управления современными способами организации производства. Что же касается сдвига в отношениях между категориями центр и локальность, то здесь наблюдается расхождение по фазе: этот круг вопросов только в последние годы встал на повестку дня как важная — и до сих пор малоиспользованная — область социалистической демократизации.

Изменения затронули многочисленные сферы развития и планирования поселений, проблему более справедливого распределения ресурсов развития и вопрос растущего значения участия населения в управлении. Но сможет ли местная власть при существующих условиях функционирования и более активном участии населения удовлетворить возрастающие потребности? Местная власть сегодня имеет чаще всего «один канал», ей не хватает партнерской связи между центром и локальностью, участие же в ее осуществлении населения исчерпывается обычно общественной работой на местах, не поднимаясь до высот качественного приобщения. Патерналистские традиции выработали в гражданах некий «выжидающий» склад ума: все ожидается от центральных решений. Желают ли, могут ли граждане принимать участие в подготовке местных решений, считают ли это участие целесообразным? Это очень важный вопрос в данной ситуации.

Вышеизложенное характеризуют две тенденции: с одной стороны, растет потребность в приобщении населения к власти, с другой стороны, значительная часть общества все еще стоит в стороне от общественной жизни, а ведь дальнейшие реформы будут иметь успех только в том случае, если локальность и место жительства станут преддверьем демократической жизни в обществе.

Fordította: dr. Molnár Lászlóné